

UDC: 343.1(045)(575.1)

QILMISH YOKI SHAXS IJTIMOY XAVFLILIGINI YO'QOTGANLIGI MUNOSABATI BILAN JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISHNING AYRIM MASALALARI

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbayevich,
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Oliy ta'limdan keyingi ta'lim fakulteti doktoranti, kapitan
ORCID: 0000-0003-39-53-3800
e-mail: jasurbekataniazov91@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ishni tergov qilish va sudda ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli sodir etilgan qilmish yoki shaxs o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligi munosabati bilan javobgarlikdan ozod etishda ish yuritishni rad etish yoki tugatish bilan bog'liq protsessual muammolar va mazkur masalalarning huquqiy tartibga solish jihatlari tadqiq etilgan. Maqolada mazkur asosga ko'ra jinoyat ishini qo'zg'atishni rad etish va jinoyat ishini tugatish amaliyoti tahlil etilgan bo'lib, qonunchilik (moddiy va protsessual) va amaliyotdagi o'zaro nomutanosibliklar hamda kollizion holatlar yoritilgan. Shuningdek, sharoitning o'zgarishi jumlasiga huquqiy nuqtayi nazardan olimlarning fikrlari o'rganilgan holda, sharoitning o'zgarishi natijasida shaxs o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligiga yuridik ta'rif ishlab chiqilgan. Tadqiqotda analiz, sintez, induksiya, deduksiya, qiyosiy-huquqiy tahlil kabi metodlar qo'llanilgan. Tadqiqot ishida ilg'or xorijiy tajriba, ilmiy-nazariy qarashlar va tergov hamda sud amaliyoti o'rganilgan. Buning natijasi o'laroq, O'zbekiston Respublikasi, Jinoyat-protsessual kodeksi va boshqa qonun hamda qonunosti hujjatlariga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sharoit o'zgarganligi, shaxs yoki qilmish o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligi, jinoyat ishini tugatish, rad etish, zararning qoplanishi, ijtimoiy xavflilik.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СВЯЗИ С УТРАТОЙ ДЕЯНИЕМ ИЛИ ЛИЦОМ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПАСНОСТИ

Атаниязов Жасурбек Курбанбаевич,
докторант факультета послевузовского образования
Университета общественной безопасности
Республики Узбекистан, капитан.

Аннотация. В настоящей статье рассмотрены процессуальные проблемы, связанные с отказом или прекращением производства по делу и аспекты правового регулирования указанных вопросов при освобождении лица от ответственности в связи с совершенным деянием или утратой лицом своей общественной опасности вследствие изменения обстоятельств в ходе расследования и рассмотрения дела в суде. В статье проанализирована практика отказа в возбуждении уголовного дела и прекращения уголовного дела по данному основанию, освещены несоответствия в законодательстве (материальном и процессуальном) и практике, а также коллизионные обстоятельства. Также, изучая мнения ученых с юридической точки зрения на предложение об изменении обстоятельств, было разработано юридическое определение того, что лицо утратило свою общественную опасность в результате изменения обстоятельств. В исследовании использовались такие методы, как анализ, синтез, индукция, дедукция, сравнительно-правовой анализ. В ходе исследования был изучен передовой зарубежный опыт, научно-теоретические взгляды, следственная и судебная практика, в результате чего были выработаны предложения и рекомендации по внесению соответствующих изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан и другие законодательные и подзаконные акты.

Ключевые слова: изменение обстоятельств, утрата лицом или деянием своей общественной опасности, прекращение уголовного дела, отказ, возмещение ущерба, общественная опасность.

SOME ISSUES OF EXEMPTION FROM LIABILITY IN CONNECTION WITH THE LOSS OF PUBLIC DANGER OF AN ACT OR PERSON

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbaevich

Doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education,
University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Captain

Abstract. This article discusses the procedural problems associated with the refusal or termination of proceedings in the case and aspects of the legal regulation of these issues when releasing a person from responsibility in connection with the committed act or loss of a person's public danger due to a change in circumstances during the investigation and consideration of the court case. The article analyzes the practice of refusal to initiate criminal proceedings and termination of criminal proceedings on this basis, highlights inconsistencies in legislation (substantive and procedural) and practice, as well as conflicting circumstances. Also, studying the opinions of scientists from a legal point of view on the proposal to change circumstances, a legal definition was developed that a person lost his public danger as a result of a change in circumstances. The study used such methods as analysis, synthesis, induction, deduction, and comparative legal analysis. In the course of the study, advanced foreign experience, scientific and theoretical views, and investigative and judicial practice were studied, as a result

of which proposals and recommendations were developed for making appropriate amendments and additions to the Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan and other legislative and subordinate acts.

Keywords: *change of circumstances, loss by a person or act of his public danger, termination of a criminal case, refusal, compensation for damage, public danger.*

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati inson qadri va inson manfaatlari uchun xizmat qilishi lozimligi bugungi kunning asosiy masalalaridan biridir. Bu jarayonlarda shaxs, uning huquq va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlari, mulk, tabiiy muhit, tinchlik, insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo'riqlash, shuningdek, jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya qilish ruhida tarbiyalash eng muhim vazifalardan sanaladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 65-moddasiga ko'ra, ishni tergov qilish va sudda ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli sodir etilgan qilmish o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotgan deb topilsa, shuningdek, xuddi shu asosda sharoit o'zgarganligi tufayli shaxs ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotgan deb topilsa, jinoyat sodir etgan shaxs javobgarlikdan ozod qilinishi mumkinligi belgilab qo'yilgan [1]. Ushbu asosda shaxslarni javobgarlikdan ozod etish huquqiy demokratik davlatning insonparvarlikka yo'g'rilgan qonunlarining amaldagi yorqin ifodasi hisoblanadi.

Statistik raqamlar shaxslarning jinoiy qilmishlari bo'yicha ish yuritishni rad etish va tugatishda mazkur asos qo'llanishi tobora kamayib borayotganligini ko'rsatmoqda.

Jinoyat ishlari bo'yicha sudlarda 2017-yilda jami 271 ta jinoyat ishi doirasida 471 nafar shaxs javobgarlikdan ozod etilgan bo'lsa, 2018-yilda 207 ta ishda 347 nafar shaxs, 2019-yilda 110 ta ishda 163 nafar shaxs, 2020 yilda 99 ta ishda 141 nafar shaxs va 2021-yilga kelib 130 ta jinoyat ishi doirasida 222 nafar shaxs mazkur asosga ko'ra javobgarlikdan ozod etilgan. Mazkur tugatilgan ishlar doirasida jami 155 nafar yoshlar, 225 nafar ayollar, 32 nafar voyaga yetmaganlar, 84 nafar 60 yoshdan oshgan shaxslar javobgarlikdan ozod etilgan [2].

Tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishlarini tergov qilish bo'yicha mazkur asosni qo'llash borasida mavjud muammolar va yuqoridagi normani huquqiy jihatdan tahlil qilamiz.

Jinoyat qonuni ishni faqatgina tergov yoki sud jarayonida ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli qilmish yoki jinoyat sodir etgan shaxs ijtimoiy xavfliligini yo'qotgan deb topsa, javobgarlikdan ozod etilishi mumkinligini nazarda tutmoqda. Biroq qonun chiqaruvchi aynan sharoitning o'zgarganligi nimani ifodalashi hamda qaysi holatlar qilmish va jinoyat sodir etgan shaxsni o'zining ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotishini aniq belgilab bermagan.

M.X. Rustamboyev "sharoitning o'zgarishi deganda, qilmishga jinoiylik xususiyatini beruvchi joy va vaqtga tegishli bo'lgan maxsus shartlarning o'zgarishi tushuniladi. Shaxsning ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligi haqida nafaqat uning hayotiy obyektiv

sharoitlari, balki uning sodir etilgan jinoyatdan keyingi xulqi hamda uning namunali xulqi, kasbiy va ijtimoiy majburiyatlarga munosabati va hatto uning axloqi guvohlik beradi” [3, 195-199-b.], deb ta’kidlaydi.

Olimning fikrlari natijasida sharoitning o’zgarishi sababli qilmishning jinoylik xususiyati yo’qolishi yoki jinoyat sodir etgan shaxsni ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo’qotgan deb topish to’liq surishtiruv, tergov va sudlarning mansabdor shaxslari tomonidan baholanishiga olib kelishi mumkinligini bildiradi.

M. Usmonaliyevning fikriga ko’ra, “obyektiv ravishda yuz bergan o’zgarishlar tufayli sodir etish paytida ijtimoiy xavfli hisoblangan qilmish sharoit o’zgarganligi uchun o’zining ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo’qotadi. Bunda sharoitning o’zgarganligi muhim omil sanaladi, ammo shaxsning ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo’qotgan deb topilishida umuman sharoitning o’zgarganligi emas, balki shaxsning atrofini o’rab turgan muhitda o’zgarishlar yuz berganligi nazarda tutiladi” va olim bunga misol sifatida sud amaliyotida jinoyat sodir qilgan shaxsning harbiy xizmatga chaqirilishi, bolalariga nafaqa (aliment) to’lashdan bosh tortib yurgan shaxsning o’z oilasiga qaytishi, baxtsiz hodisa tufayli shaxsning nogiron bo’lib qolganligi, jinoyat sodir qilgan shaxsning qahramonlik namunalarini ko’rsatganligi va hokazolarni keltirib o’tadi [4, 321-b.].

M. Usmonaliyevning fikrlarida obyektiv ravishda sharoitning o’zgarishi tushunchasi mavhumligicha qolgan. Z. Zaripov va A. Yakubovlar esa “sharoitning o’zgarishi deganda, obyektiv voqelikdagi sodir etilgan jinoyatning yangi ijtimoiy sharoitlarda ijtimoiy xavfliligini yo’qotishiga olib kelgan o’zgarish tushuniladi va javobgarlikdan ozod etishning mazkur turi shartsizdir” [5, 356-358-b.], deb ta’kidlashgan.

Mazkur olimlarning fikrlaridan ham qonun ushbu vaziyat o’zgarishi natijasida qanday jinoyatlar ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo’qotishi yoki jinoyat sodir etgan shaxsning xulqi yoki jismoniy imkoniyatida qanday o’zgarishlar bo’lishi lozimligini belgilay olmaydi, degan xulosa kelib chiqadi.

Umuman olganda, barcha turdagi javobgarlikdan ozod qilish asoslarining o’zagida shaxsning ijtimoiy xavfliligini yo’qotganligi yotadi va bu javobgarlikdan ozod qilishning asosiy sharti hisoblanadi. Biroq biz tahlil etayotgan normada jinoyat sodir etgan shaxsga hech bir shartsiz mazkur asosni qo’llashimiz mumkin. Qolaversa, mazkur asosdagina og’ir va o’ta og’ir jinoyatlarni sodir etgan shaxslarni javobgarlikdan ozod etish mumkinligi bilan farqlidir.

A. Yendolsevaning fikriga ko’ra, jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo’qotganligi uning sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishning og’irlik darajasi va mazkur jinoyatni sodir etgandan keyingi xulq-atvori, ya’ni jinoyat sodir etgan shaxsning jabrlanuvchi bilan yarashganligi, yetkazilgan zararni qoplaganligi, tergov va suddan yashirinmasligi va hokazolar bilan baholanadi [6, 74–78-b.].

B. Murodovning fikricha, “Jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavfi yo’qolishi natijasida unga nisbatan jinoyat ishini tugatish masalasini hal etishda vaziyatning o’zgarishi deganda, aybdor shaxsning jinoyatni sodir etguniga qadar va undan keyingi holati hamda mavjud sharoitning o’zgarishini tushunish lozim” [7, 128-b.].

Bu borada O’zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qarorida jinoyatning ijtimoiy xavflilik xususiyati tajovuz obyekti (inson hayoti va sog’lig’i, mulk,

jamoat xavfsizligi va h.k.), ayb shakli, jinoiy qilmishning qonunda qaysi toifaga (JK 15-moddasi) kiritilganligi bilan belgilanishi lozimligi tushuntirilgan [8].

Yuqoridagi olimlarning fikrlariga qo'shilgan holda, quyidagilarni qo'shimcha qilish maqsadga muvofiq. Jumladan, ijtimoiy xavfli qilmish sodir etilgandan so'ng jinoyatni tergov qilish yoki sud muhokama qilishda ma'lum muddat o'tishi lozim, ya'ni ba'zi turdagi jinoyatlarda ma'lum vaqt o'tmasdan turib uning ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligini aniqlab bo'lmaydi. Misol uchun, bir qancha jinoyat ishlari bo'yicha dastavval tergov qidiruv munosabati bilan to'xtatilgan bo'lsa, oradan bir qancha vaqt o'tganidan so'ng mazkur qilmishlar uncha og'ir bo'lmagan jinoyat turkumiga kirganligi va oradan muddat o'tganligi sababli qilmish o'zining ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotganligini inobatga olib, jinoyat ishi JPKning 84-moddasi beshinchi qismi 1-bandiga asosan tugatilgan [9].

Tugatilgan jinoyat ishlarini o'rganish davomida ish qo'zg'atilgandan so'ng o'tgan vaqt shaxsning ham ijtimoiy xavfliligi yo'qolishiga xizmat qiladi, degan xulosaga olib keladi. Masalan, jinoyat ishi hujjatlariga ko'ra, O.M. 2017-yilning 6-avgustida fuqaro M.K.ni urib, unga "o'rtacha og'ir tan jarohati" yetkazgan. Ishni tergov qilish jarayonida jabrlanuvchi bilan yarashganligi sababli M.K. unga nisbatan da'vosi yo'qligi va jinoyat ishini tugatishni so'rab, ariza bilan murojaat qilganligi, shuningdek, O.M. faoliyat olib borayotgan jamoasi tomonidan ijobiy tavsiflanganligi sababli vaziyat o'zgarishi oqibatida shaxs ijtimoiy xavfliligini yo'qotgan deb topilgan va jinoyat ishi mazkur asosga ko'ra tugatilgan [10].

Shu bilan birga, shaxsning ijtimoiy xavfliligi yo'qotilishi uning qanday turdagi jinoyat sodir etishi bilan ham bevosita bog'liq, degan fikrdamiz, ya'ni og'ir va o'ta og'ir jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavfliligi ham bir necha barobar yuqori bo'ladi va vaziyat o'zgarishi oqibatida bunday shaxs ijtimoiy xavfliligini yo'qotishi dargumon.

Bugungi kunda amaliyot tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, ko'pgina hollarda jinoyat natijasida yetkazilgan zararning bartaraf etilishi mazkur bandning qo'llanilishi uchun asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Xususan, Farg'ona viloyati prokuraturasi tomonidan tergovga qadar tekshiruv hujjatlari bo'yicha 2019-yil 11-sentabrda 35 mln. so'm va 2021-yil 6-oktabrda 16 mln. so'm, Toshkent shahar Yunusobod tumani prokuraturasining 2021-yil 6-fevraldagi jinoyat ishi bo'yicha 14 629 347 so'm va boshqa ko'pgina tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishi hujjatlari bo'yicha yetkazilgan moddiy zararning qoplanganligi holati qilmish yoki shaxsning ijtimoiy xavfliligini yo'qotgan deb baholashi uchun asos sifatida olingan [9].

Mazkur tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishi hujjatlarini o'rganish davomida JKning 167-moddasi va unga ergash moddalar, ya'ni JKning 205–207, 227–228 va boshqa moddalarining ham o'z ahamiyati yo'qolishiga olib kelganligini kuzatishimiz mumkin. Shunday bo'lsa-da, JKning 167-moddasi to'rtinchi qismi rag'batlantiruvchi norma sifatida yetkazilgan moddiy zararning o'rni qoplangan taqdirda, ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmasligini nazarda tutadi. Yuqoridagi kabi har bir ishda yetkazilgan moddiy zarar o'rnining qoplanganlik holati uning ijtimoiy xavfliligini yo'qotishi sifatida baholansa, "unda mazkur

normaning rag'batlantiruvchi qismi o'z ahamiyatini yo'qotmaydimi?" degan tabiiy savol tug'iladi.

Z. Zaripov va A. Yakubovlarning fikrlariga ko'ra, mazkur holat javobgarlikdan ozod qilishning ushbu turini qo'llash jarayonida eng ko'p yo'l qo'yiladigan xatolardan sanaladi. Bunda jinoyat sodir etilgandan so'ng sharoit hech bir o'zgarmagan bo'lishiga qaramay, uni «maqsadga muvofiq emasligi sababli» qo'llaydilar hamda jinoyat ishini tugatish uchun asos sifatida maqsadga muvofiq emaslikni asoslash maqsadida ko'pincha yetkazilgan zararining bartaraf qilinganligi, zararli oqibatlari tugatilganligi va aybni yengillashtiruvchi boshqa holatlarni ko'rsatadilar [5, 356-358-b.].

Mazkur olimlarning fikrlari yuqoridagi amaliyot tahlili bilan zid. Shunday bo'lsa-da, mazkur amaliyotda qabul qilinayotgan qarorlarning qanchalik qonun hujjatlariga muvofiqligini o'rganish va baholash uchun quyidagi normativ hujjatlarni tahlil etamiz.

Jumladan, 2001-yil 29-avgustda qabul qilingan "Jinoiy jazolarning liberallashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslari hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonunga ko'ra, o'g'irlik va firibgarlik yo'li bilan fuqarolarning mulkini talon-toroj qilganlik uchun jinoiy javobgarlik talon-toroj summasi miqdoridan qat'i nazar kelib chiqadi. Biroq talon-toroj miqdori bazaviy hisoblash miqdorining o'ttiz baravaridan oshmagan har bir holda surishtiruv, tergov organlari va sudlar ayblanuvchi (sudlanuvchi)ning shaxsiga oid ma'lumotlar hamda moddiy zararining qoplanganligini inobatga olgan holda, jinoyat ishini Jinoyat kodeksining 65- va 66-moddalariga asosan tugatish masalasini muhokama etishi kerakligi belgilangan [11].

Xuddi shunday talabni O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2017-yil 11-oktabrdagi 35-sonli «Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»gi qarorining 16-bandida ham uchratishimiz mumkin. Unda "fuqarolar mulkini firibgarlik yo'li bilan talon-toroj qilganlik uchun jinoiy javobgarlik talon-toroj miqdoridan qat'i nazar kelib chiqadi. Ayni paytda talon-toroj miqdori bazaviy hisoblash miqdorining o'ttiz baravarigacha bo'lgan har bir holda surishtiruv, tergov organlari va sudlar ayblanuvchi (sudlanuvchi)ning shaxsi va moddiy zarar qoplanishiga oid ma'lumotlarni inobatga olgan holda, JK 65-, 66-, 70-, 71-moddalarini qo'llash masalasini muhokama etishlari shartligi belgilangan [12].

Shuningdek, Oliy sudi Plenumining 2013-yil 11-dekabrdagi "Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq ishlar bo'yicha sud amaliyotining ayrim masalalari to'g'risida"gi 20-sonli qaroriga ko'ra, tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq jinoyatlarni sodir etgan shaxslar jinoyat oqibatida yetkazilgan zararni ixtiyoriy ravishda qoplagan, aybiga iqrorlik va chin ko'ngildan pushaymonlik bildirgan hollarda, dastlabki tergov organlari va sudlar JK 65-, 66-, 70-, 71-moddalariga asosan, tegishli jinoiy javobgarlik yoki jazodan ozod qilish masalasini muhokama qilishlari shart [13].

Mazkur normativ-huquqiy hujjatlarning huquqiy tahlili shuni ko'rsatadiki, amaliyotda qabul qilinayotgan qarorlarni qonunga zid deb baholab bo'lmaydi. Zero, mazkur hujjatlarning barchasi O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi Qonunining 25-moddasi 4-qismiga asosan ijro etilishi majburiy xarakterli hujjatlar sirasiga kiradi [14].

Shu sababli mazkur asosni qo'llashda qonun chiqaruvchi JKning maxsus qismi normalariga umumiy bo'lgan, sharoitning o'zgarishi tufayli qilmish o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotishi asosiga biror-bir imperativ ta'rif berishning imkoni mavjud emas degan xulosaga kelamiz, ya'ni ushbu holatga baho berish ma'lum makon, vaqt va sharoitda bo'lgan hamda uni aniq baholay olishi mumkin bo'lgan surishtiruvchi, tergovchi va sudning ichki ishonchidan kelib chiqadi, biroq sharoitning o'zgarishi natijasida shaxsning ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotganligi holatiga quyidagicha umumiy ta'rif berish lozim deb hisoblaymiz.

Sharoit o'zgarganligi tufayli jinoyat sodir etgan shaxs ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotishi – shaxs muqaddam ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan va ish bo'yicha surishtiruv, dastlabki tergov yoki sud muhokamasi o'tkazilayotgan vaqtga kelib, uning xulqida ijobiy o'zgarishlar yuz bergan, jinoyat oqibatlarini bartaraf etgan, yetkazilgan moddiy zararni qoplagan yoki shaxs ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgach, harakatlarini cheklovchi og'ir dardga chalinishi natijasida uni javobgarlikka tortish maqsadga muvofiq emas deb topilishidir.

Yuqoridagi tushuncha bilan bir qatorda, mazkur javobgarlikdan ozod etishning turiga yana bir shart, ya'ni qilmish, albatta, ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan va uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar turkumida bo'lishi lozimligini majburiy shart sifatida kiritish lozim. Biroq bunda ba'zan og'ir turdagi jinoyatlarni sodir etgan shaxslarning butunlay harakatlari cheklanadigan bedavo dardga chalingan hollarda javobgarlikka tortishga to'g'ri keladi va bu holatni ham to'g'ri deb baholab bo'lmaydi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-sentabrdagi "Terroristik, ekstremistik yoki boshqa taqiqlangan tashkilot va guruhlar tarkibiga adashib kirib qolgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini jinoiy javobgarlikdan ozod etish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5542-son Farmoni asosidagi nizomda komissiya xulosasi asosida jinoiy javobgarlikdan ozod etish O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 84-moddasi beshinchi qismida belgilangan asoslarga ko'ra jinoyat ishi qo'zg'atishni rad qilish yoki ayblilik to'g'risidagi masalani hal qilmay turib jinoyat ishini tugatish tarzida amalga oshirilishi belgilab qo'yilganligi JPKning talablariga ziddir. Chunki komissiyaning xulosasi bu o'rinda surishtiruvchi, tergovchi va sud uchun majburiy xarakterga ega. To'g'ri, qaysidir ma'noda komissiya "sharoit o'zgarganligi natijasida shaxsning ijtimoiy xavfliligini yo'qotganmi yoki yo'q?" degan savolga javob berishga xizmat qilmoqda, biroq bunday qoida JPKda mavjud emasligi va bu o'z o'rnida surishtiruvchi, tergovchi yoki sudning protsessual mustaqilligini cheklashi mumkin. Muqaddam ilmiy jurnallarda e'lon qilingan maqolalarimizda ushbu muammoning huquqiy yechimi yuzasidan o'z takliflarimizni berib o'tganmiz.

Shuningdek, JKning 65-moddasi va JPKning 84-moddasi bergan vakolatga muvofiq, ushbu asosni faqatgina jinoyat ishi qo'zg'atilgandan so'ng jinoyat ishini dastlabki tergov va sudga ko'rish jarayonidagina qo'llash mumkin va tergovga qadar tekshiruv natijasi o'laroq, JPKning 333-moddasi ushbu band yoki JPKning 84-moddasi beshinchi qismi biror bandi bilan jinoyat ishi qo'zg'atishni rad etish to'g'risida qaror qabul qilishga imkon bermaydi.

Shunday bo'lsa-da, yuqorida keltirilgan statistik ma'lumotlarga ko'ra, ushbu asoslar bo'yicha tergovga qadar tekshiruv hujjatlari natijasi yuzasidan ish yurituvni rad etish to'g'risida qarorlar qabul qilinmoqda va JPKning 84-moddasi asosida qabul qilingan barcha hujjatlarga amaliyot uchun ma'lum bo'lgan B.V, ya'ni "без возбуждения" (ish qo'zg'atmasdan) jinoyat ishi raqami beriladi, masalan, B.V.302122/2021-17-sonli jinoyat ishi.

Bu borada ilg'or xorijiy davlatlardan Yaponiyaning jinoyat protsessual kodeksi 248-moddasida "Agar jinoyatchining shaxsi, yoshi va sharoiti, jinoyatning og'irligi va holatlari, jinoyat sodir etilgandan keyingi holatlar jinoiy javobgarlikka tortishni talab qilmasa, jinoiy ish qo'zg'atilishi mumkin emas"ligi belgilangan [15].

Bundan tashqari, Qirg'iziston [16], Qozog'iston [17], Ozarbayjon va boshqa ko'plab davlatlarda [18] ham qilmish yoki shaxsning ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligi munosabati bilan javobgarlikdan ozod etishda jinoyat ishi qo'zg'atilgunga qadar ham ish yuritilishi rad etilishi mumkinligi belgilab qo'yilgan.

Ko'rinib turibdi, qonun chiqaruvchi amaliyot taqozo qilayotgan ba'zi qoidalariga o'zgartirish yoki qo'shimcha kiritishi lozim. Shu sababli jinoyat kodeksining 65-moddasiga quyidagi tartibda o'zgartirish kiritish zarur.

65-modda. Qilmish yoki shaxs ijtimoiy xavfliligini yo'qotganligi munosabati bilan javobgarlikdan ozod qilish

Ishni «tergov qilish yoki sudda» (mazkur jumlaning chiqarib tashlash) ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli sodir etilgan qilmish o'zining ijtimoiy xavfliligini yo'qotgan deb topilsa, jinoyat sodir etgan shaxs javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

Ishni «tergov qilish yoki sudda» (mazkur jumlaning chiqarib tashlash) ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli jinoyat sodir etgan shaxs ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotgan deb topilsa, javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi JPKning 84- va 333-moddasiga quyidagicha qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq.

84-modda. Jinoyatga oid ishlarni yuritishni rad etish va tugatish asoslari

Jinoyatga oid ishlar quyidagi hollarda shaxsning roziligi bilan uning aybliligi haqidagi masalani hal qilmay turib rad etilishi yoki tugatilishi mumkin, bosharti:

1) ishni ko'rish paytiga kelib, qilmish ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotgan yoxud vaziyat o'zgarishi oqibatida bu shaxs ijtimoiy jihatdan xavfli bo'lmay qolgan deb e'tirof etilsa.

333-modda. Jinoyat ishini qo'zg'atishni rad qilish

Ushbu Kodeksning 83-moddasi 1- va 2-bandlari hamda 84-moddasi birinchi qismining 1-, 3- va 8-bandlarida, **shuningdek, 84-moddasi beshinchi qismi 1-3-bandlarida** nazarda tutilgan holatlar aniqlangan taqdirda, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organning mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi yoki prokuror jinoyat ishini qo'zg'atishni rad qilish to'g'risida qaror chiqaradi; jinoyat sodir etilganligi to'g'risida xabar bergan fuqaro, korxona, muassasa, tashkilot, jamoat birlashmasi yoki mansabdor shaxs bu haqda xabardor qilinadi. Bunda ularga qaror ustidan shikoyat qilish huquqi va tartibi tushuntirilishi lozim. Jinoyat ishini qo'zg'atishni rad qilish to'g'risidagi qarorning ko'chirma nusxasi prokurorga yuboriladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, bugungi kunda mamlakatimizning har bir jabhasida bo'lgani kabi jinoiy-huquqiy sohada ham inson qadri va manfaatlari yo'lida olib borilayotgan islohotlar natijasi, eng avvalo, uning dispozitiv huquqlari misolida namoyon bo'lmoqda. Mazkur islohotlar yo'lini izchillik bilan davom ettirish esa nafaqat davlatimiz, balki xalqimizning ham manfaatlariga mos ravishda huquqiy tartibni saqlashga xizmat qiladi, degan fikrdamiz.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi [Criminal Code of the Republic of Uzbekistan]. The general part. 1994, September 22. Available at: <https://lex.uz/acts/111453/>.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari [Information of the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan] Available at: <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2/>.
3. Rustambayev M.X. The course of the Criminal Law of the Republic of Uzbekistan 1 full part of the criminal doctrine periodical for higher education institutions. 2nd ed. Tashkent, 2018, pp. 195–199.
4. Usmonaliyev M. Jinoyat huquqi [Criminal law]. General section. Tashkent, Yangi asr avlodi Publ., 2010, p. 321.
5. Mualliflar jamoasi. Jinoyat huquqi [Criminal law]. General section. Academy of the Ministry of Internal Affairs. Tashkent, 2009, p. 356–358.
6. Yendolseva A.V. Utrata litsom svoiy prejney obshesvenniy opastnosti kak uslovie osvobojdeniya ot ugolovnoy otvetsvennosti [Loss by a person of his former public danger as a condition of exemption from criminal liability.] // *Legal Lawyer*, 2016, no. 6 (79), pp.74–78.
7. Murodov B.B. Jinoyat ishini tugatish: nazariya va amaliyot [Termination of a criminal case: theory and practice]. Tashkent, 2015, p. 128.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2006-yil 3-fevraldagi 1-sonli «Sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida»gi qarori 2-bandining ikkinchi xatboshisi [Second paragraph of Paragraph 2 of the resolution of the plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan dated February 3, 2006 No. 1 "on the practice of imposing punishment for a crime by the courts"]. Tashkent, 2006. Available at: <https://lex.uz/docs/1455976/>.
9. Xizmat safari natijalari. O'zbekiston Respublikasi Bosh Prokuraturasining 27.04.2022-yildagi 15/07-2-62925/22-sonli ma'lumotnomasi. [The results of the business trip of the Prosecutor General's Office of the Republic of Uzbekistan dated 27.04.2022 15/07-2-62925/22-directory of numbers].
10. Xizmat safari natijalari. O'zbekiston Respublikasi IIV Tergov Departamentining 21.03.2022-yildagi 18/2509-sonli ma'lumotnomasi [Results of the business trip

reference book of the Ministry of internal affairs of the Republic of Uzbekistan dated 21.03.2022 No. 18/2509].

11. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 21-maydagi «Jazolarni liberallashtirish to'g'risidagi qonunni iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarga nisbatan qo'llashning ayrim masalalari haqida»gi № 4-sonli qarori [Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan dated May 21, 2004 No. 4 "On certain issues of applying the law on the liberalization of punishments to crimes in the field of Economics" Resolution]. Tashkent, 2004. Available at: <https://lex.uz/docs/1454894/>.

12. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2017-yil 11-oktabrdagi «Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»gi № 35-sonli qarori [Resolution of the plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan dated October 11, 2017 No. 35 "On judicial practice in cases of fraud]. Tashkent, 2017. Available at: <https://lex.uz/docs/3399888/>.

13. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2013-yil 11-dekabrdagi «Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq ishlar bo'yicha sud amaliyotining ayrim masalalari to'g'risida»gi № 20-sonli qarori [Resolution of the plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan dated December 11, 2013 No. 20 "On certain issues of judicial practice in cases related to entrepreneurial activity]. Tashkent, 2013. Available at: <https://lex.uz/docs/2307198/>.

14. O'zbekiston Respublikasining 28.07.2021-yildagi "Sudlar to'g'risida"gi O'RQ-703-son qonuni [Law of the Republic of Uzbekistan "On courts", dated 28.07.2021 No. 703]. Tashkent, 2021. Available at: <https://lex.uz/docs/5534923/>.

15. Yaponiya jinoyat-protsessual kodeksi (Keydзи-soshyo-xo) [Criminal Procedure code of Japan (Keydзи-soshyo-Ho)]. Law 10.07.1948. No. 131.

16. Qirg'iziston Respublikasi JPKning 24-27-moddalari [Articles 24-27 of the Code of the Kyrgyz Republic 28 October 2021 No. 129]. Available at: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527/>.

17. Qozog'iston Respublikasi JPKning 32-, 33-, 35-36 moddalari [Articles 32.33.35-36 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan].

18. Ozarbayjon Respublikasi JPKning 37-44-moddalari [Articles 37-44 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Azerbaijan].

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

4 / 2022

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

Q. Abdurasulova

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

Y. Kolenko

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

N. Salayev

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2023-yil 1-fevralda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 7,9 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 9.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti